

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE STRATEJİK BİR İŞ BİRLİĞİ: RUS-HİNT İLİŞKİLERİ*

 Büşra YENGEÇ ERSİN^a

Öz

Rus-Hint ilişkileri çok eski dönemlere dayanmakla birlikte, diplomatik olarak Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde başlamıştır. İlişkilerde o dönemden sonra oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle ekonomik, teknik, askeri iş birliği anlamında olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. İki ülke, karşılıklı ziyaretleri ile ilişkileri canlandırmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş dönemindeki ilişkiler ise Hint lider Nehru dönemi ile başlayıp, SSCB'nin dağılına kadar devam eden süreci içinde barındırmaktadır. Bu dönemde meydana gelen, Hindistan'ın yaşadığı problemlere yönelik Rus tarafın tepkileri çok önemli bir nokta olmuştur. Uluslararası sistemde bağımsız bir ülke olarak ortaya çıkan Hindistan'ın o dönemde en büyük destekçilerinden biri de SSCB'dir. SSCB'nin Hindistan'a Soğuk Savaş döneminde gerçekleştirdiği yardımlar, Hindistan'ı ayakta tutmaya imkân sağlamış ve bu da ilişkilerde dostane havayı beraberinde getirmiştir. İlişkilerdeki bu dostluk havası ilerleyen dönemlerde çeşitli konularda stratejik anlamda hamle yapabilmelerini sağlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi öncesinde Hindistan'a yerleşen komünist fikirler, zamanla farklı görüşlere dönüşse de tarihsel açıdan hem halk hem de Hint liderler nezdinde önemli etkiler bırakarak sonraki dönemlere de bu etkilerin taşınmasına neden olmuştur. Bu makale Rus-Hint ilişkilerini Soğuk Savaş dönemine odaklanarak özetlemeyi amaçlamaktadır. Bu dönemde gerçekleşen önemli olaylar ve ortaya çıkan iş birliği alanları ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Rusya tarihi, Rus dış politikası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Hindistan, Soğuk Savaş.

A STRATEGIC COOPERATION DURING THE COLD WAR: RUSSIAN-INDIAN RELATIONS

Abstract

Although the Russian-Indian relations date back to ancient times, it started diplomatically with India's declaration of independence during the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). There have been significant developments in relations since then. Positive developments, especially in terms of economic, technical and military cooperation, have occurred. The two countries have tried to stimulate relations through mutual visits. Relations

* Bu makale yazarın Prof. Dr. Mehmet Bülent Uludağ danışmanlığında hazırladığı "Hint-Rus İlişkileri: Sömürgecilikten Soğuk Savaş Sonrasına", (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, 2020) adlı yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir.

^a Doktora öğrencisi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, busraersin@trakya.edu.tr

during the Cold War period include the process that started with the Indian leader Nehru period and continued until the dissolution of the USSR. The reaction of Russia to the problems experienced by India during this period has been a crucial point. One of the biggest supporters of India, which emerged as an independent country in the international system, was the USSR at that time. The aid provided by the USSR to India during the Cold War enabled India to survive, and therefore, this created a friendly atmosphere in the relations of two countries. This atmosphere of friendship in the relations enabled them to take strategic steps on various issues in the following periods. Even though the communist ideas that settled in India especially before the Cold War period turned into different opinions over time, they significantly affected both the public and Indian leaders historically and caused these effects to be carried over to the following periods. The purpose of this article is to summarize Russian-Indian relations in the Cold War Era. The important events that took place during this period and the areas of cooperation that emerged are discussed.

Keywords: History of Russia, Russian foreign policy, Soviet Union, India, Cold War.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИИ И ИНДИИ В ПЕРИОД ХОЛОДНОЙ ВОЙНЫ

Аннотация

Россия и Индия — страны, связанные давними отношениями. Они уходят корнями в древние времена, но дипломатические отношения начались в период Союза Советских Социалистических Республик (СССР), когда Индия обрела независимость. Отношения двух стран менялись в зависимости от взглядов лидеров, находившихся у власти, но вместе с тем продолжали набирать обороты. В особенности положительные сдвиги можно было наблюдать в сфере экономического, технического и военного сотрудничества. Очень важным моментом стала реакция российской стороны на проблемы, с которыми Индия столкнулась во времена Холодной войны. СССР был одним из самых больших сторонников независимой Индии. Помощь, которую он оказал ей в этот период, позволила выжить и внесла в отношения атмосферу дружбы. Эта атмосфера позволила России и Индии в дальнейшем сделать стратегические шаги по различным направлениям. Несмотря на то, что взгляды на коммунистические идеи, которые появились в Индии еще до периода Холодной войны, со временем изменились, они оказали важное влияние как на простых людей, так и на индийских лидеров. Перемены в глобальной системе способствуют переходу отношений двух стран от стратегического сотрудничества к стратегическому партнерству. Сегодня Россия и Индия, учитывая баланс сил и руководствуясь собственными интересами, дальновидно стремятся делать шаги в этом направлении. В исследовании рассматривается период Холодной войны — период наибольшего углубления двусторонних отношений. В статье уделяется внимание важнейшим событиям, произошедшим в этот период, и возникшим направлениям сотрудничества.

Ключевые слова: История России, внешняя политика России, Союз Советских Социалистических Республик, Индия, Холодная война, Сотрудничество.

Giriş

Rus ve Hint ilişkileri, çok uzun bir geçmişe dayanmakta olup, kendi içinde yaşadığı dönüm noktaları ile inişli ve çıkışlı dönemlerden geçmiştir. İlişkilerinin daha da eskiye dayanmasıyla birlikte, Hindistan ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin en önemli iletişiminin, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde başladığını söylemek yerinde olacaktır. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi, 1857 yılına kadar uzanmaktadır. 1917 yılı ise bu mücadelede önemli bir dönemdir. Çünkü Hindistan'ın ruhani lideri Mahatma Gandhi dönemi ile artmaya başlayan milliyetçilik, kendi bağımsızlığına kavuşmak isteyen Hindistan'ı, bu mücadeleye daha da inandırmaya başlamıştır. Kendi içinde birçok hareketi barındıran bağımsızlık mücadelesi çeşitli süreçlerden geçmiştir. Bağımsızlık Hareketi, sömürge karşıtı olarak başlayıp, 1930'lardan sonra sosyalist bir yönelim içerisine girmiştir. Burada SSCB'nin etkisi kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki SSCB ve elçileri aracılığıyla bölgede komünist hareketler yaygınlaştırılarak bir Hindistan Komünist Partisi bile kurulmuştur. Bolşevik liderlerin büyük Ekim Devrimi ve anti sömürge öngörülleri, Hint ulusçuluğunun artmasında önemli bir rol oynamıştır. İlk sosyalist devletin kurucusu Lenin'in, Hindistan'ın ulusal kurtuluş mücadelesine yoğun ilgi göstermesi ve Hint özgürlük hareketine destek vermesi, Rus-Hint etkileşiminin asıl başlangıcı olmuştur. Bu ilk etkileşim, hemen hemen her alanda iki ülke arasında iş birliği haline dönüşmüştür.¹ İngiliz yönetiminin boyunduruğunda bulunan Hindistan ile SSCB arasındaki ilişkiler bu dönemde sosyalist etkileşimler aracılığıyla şekillenmiştir. Bu dönemde, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde SSCB'den aldığı destek, İngiliz yönetiminin istihbaratları doğrultusunda belgelerle de ortaya konmuştur.

Bolşevik Devrimi, Hindistan'a ilham olmuştur. Mücadelede en zorlu döneme girildiğinde İngiltere, Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesine daha fazla direnmemiş ve 1947 yılında Hindistan bağımsızlığını kazanmıştır. Gelişmeye başlayan Rus-Hint ilişkileri, aynı yıl diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla devam etmiştir. Diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla birlikte birçok alanda ikili ilişkiler de geliştirilmeye başlanmıştır.

Çalışmada Rus-Hint ilişkileri incelenirken aşağıdaki yol haritası izlenmiştir: Öncelikle ilişkilerin dönemlere ayrılarak iki ülke için önemli olayların ortaya konması, konunun daha anlaşılır olması bakımından önemlidir. Dönemlere ayrılmasındaki sebep ise Hint veya Sovyet yönetiminde meydana gelen lider değişikliklerinin iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrinde farklılıklar yaratmasıdır. Diplomatik ilişkiler, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması ile başladığı için 1947 dönemi başlangıç olarak alınmış ve SSCB'nin dağılına kadar ilişkiler incelenmiştir. Soğuk Savaş dönemine de denk gelen bu süreç çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır. İncelenecek olan dönemler, Hindistan'daki yönetim değişiklikleri göz önünde bulundurularak 1947-1964, 1965-1977, 1977-1991 şeklinde gruplandırılmıştır. Sonrasında bu dönemler içerisindeki önemli olay döngüleri ele alınmıştır. Bunlar ise iki ülkenin uluslararası sistemde birbirlerine yönelik nasıl bir tutum sergilediklerini analiz etmek adına seçilmiştir.

¹ Mary Senterla, "Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace, Friendship and Cooperation On Bilateral Relations," (Doktora Tezi, Mahatma Gandhi Üniversitesi, 1991), 1.

Bu çalışmada, detaylı literatür taraması gerçekleştirilmiş ve sonrasında çeşitli kaynaklardan toplanan veriler, nitel içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Çalışmada yararlanılan makalelerin ve kitapların büyük bir çoğunluğu birincil kaynak olarak, çeşitli araştırma merkezlerinin raporları ise ikincil kaynak olarak kullanılmıştır.

1) 1947-1964 Dönemi İlişkiler

Hindistan ve SSCB arasında 1947 yılı ile diplomatik ilişkiler başlamıştır. Ancak birtakım negatif düşünceler iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin geliştirilmesine engel olmuştur.² Stalin'in Hindistan'ı İngiliz emperyalizminin bir devamı olarak görmesi, bu dönemde Hindistan hakkında olumsuz düşüncelerin oluşmasında rol oynamıştır. 1947'de Moskova'daki Hint Büyükelçiliği ilk sekreteri olan Kaul, "Ruslar, Hindistan'a renkli gözlüklerinin arkasından baktılar ve Hint gerçeklerini anlamının dışında kaldılar. Onlar için Hindistan henüz bağımsız değil, İngiltere'nin bir uzantısıydı" şeklinde açıklamalarda bulunarak bu düşüncelerin nedenini ortaya koymuştur. Yine bu dönemde Sovyet Komünist Partisi'nin sekreteri Andre Jdanov'un, Hint Ulusal Hareketi gibi hareketlenmelerin, İngiliz ve Amerikan çıkarlarına hizmet ettiği şeklindeki açıklamaları, Hindistan'ın önemini doğru bir çerçevede değerlendirmelerini engellemiştir.³

Stalin'in, Hindistan'ın İngiliz emperyalizminin bir devamı olduğu düşüncesi devam ederken, 1948'de Hindistan'ın Telegana bölgesinde Komintern tarafından bir komünist ayaklanma gerçekleştirilmek istenmiştir. Bu sebeple dönemin Hint lideri Nehru, Hindistan Komünist Parti'sini Moskova'nın bir aracı olarak görmeye başlamıştır.⁴ Ayrıca Sovyet basınının da Nehru ve Gandhi gibi liderlere karşı çeşitli ithamlarda bulunması, Hindistan'ın tam bağımsız bir devlet olarak kabul edilememesi, ikili ilişkilerin gelişimini engelleyen diğer faktörler olmuştur.

1953-1964 dönemi ise Hindistan ve SSCB arasındaki ilişkilerde çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu dönemde, ticari ve ekonomik ilişkilerde büyük bir sıçrama yaşanmıştır. Hindistan, bağımsızlık sonrasında ekonomisindeki Batı'ya olan bağımlılığını azaltmak için SSCB ile ekonomik alanda bir atılım başlatmıştır. Hindistan'a ekonomik yardıma başlayan SSCB, yirmi beş sanayi projesine Sovyet teknolojisi ile destek vermiştir. 1960'lı yıllardan itibaren ise, SSCB, Hindistan'ın savunma ihtiyaçlarını karşılayan en büyük tedarikçisi konumuna gelmiştir. Bu dönemde Hindistan'a, Moskova tarafından gerçekleştirilen yardımların ABD'den bile fazla olduğunu vurgulamak gerekir. Bu periyotta, iki ülke arasındaki gelişmeler özellikle ekonomi ve savunma alanlarında gerçekleşmiştir.⁵ SSCB'den Hindistan'a gerçekleştirilen ithalat yüz kattan fazla artış göstermiş ayrıca Hindistan'daki ortak Hint-Rus merkezlerinde 70.000'e yakın vasıflı işçi eğitilmiştir.⁶

İlişkilerin güçlenmesini sağlayan en önemli adımlardan biri 1955 yılında Nehru'nun Moskova'yı, Kruşçev'in de Hindistan'ı ziyaret etmesi olmuştur. Bu ziyaretlerde

² N. Jayapalan, *Foreign Policy of India* (Hindistan: Atlantic Publishers & Dist, 2001), 152.

³ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 153.

⁴ Senterla, "Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace, Friendship and Cooperation On Bilateral Relations," 17.

⁵ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 160.

⁶ Katherine Foshko, "Re-energising the India-Russia Relationship," *India: Gateway House Research Paper* 3 (2011), 22.

iki ülke birbirlerinin davranışlarından oldukça memnun kalmıştır.⁷ Aynı yıl Hindistan ve SSCB, Bhilai Çelik Tesisi'ni kurmak adına ilk ekonomik anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma, Doğu ülkelerinin tesis inşası için Batı ülkelerinin teknoloji ve finans desteğine ihtiyaç duyduğu bir dönemde iş birliği adına önemli bir gelişmeyi meydana getirmiştir.⁸ SSCB artık Hindistan'ın önemli bir aktör olmaya başlayacağını farkına varmıştır.

Hindistan'ın savunma alanındaki gelişiminin Sovyet donanımı ile desteklenmesi sağlanmıştır. Ayrıca SSCB ile Ranchi Ağır Makine Fabrikası, Barauni Petrol Rafinerisi inşa etme ve Bhilai Çelik Tesisi'ni genişletme anlaşmaları da yapılmıştır.⁹ Ekonomik ve teknik alanda iş birliği çalışmaları devam ederken bu durum, siyasi anlamda da birtakım ortak duruşları beraberinde getirmiştir. Örneğin, SSCB'nin işgali altında bulunan Macaristan için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda demokratik seçimlerle alakalı alınmak istenen bir kararda, Hindistan SSCB ile aynı doğrultuda oy kullanmıştır.¹⁰ Yine ilerleyen yıllarda meydana gelen, Hindistan'ın, ABD'nin destek verdiği Küba'yı ilgilendiren meselelerde yaptığı eleştiriler, SSCB'yi memnun etmiş ve SSCB de Hindistan'ı, Goa ve Keşmir meselelerinde desteklemiştir. Yine dönemin en önemli adımlarından biri de Hindistan'da Bağlantısızlar Hareketi'nin oluşumudur. Özellikle Nehru'nun da söylemlerindeki barış vurgusu, ilişkilerdeki endişeleri gidermeye başlamıştır. Ele alınan bu dönemde, Goa Krizi ve Çin-Hindistan Savaşı SSCB ile ilişkilerde önemli ayakları oluşturmuştur.

2) Bağlantısızlar Hareketi ve SSCB Faktörü

Bağlantısızlar hareketi, Soğuk Savaş döneminde, Doğu bloku ya da Batı ittifakına kendini dâhil etmeyen ülkelerin, bir araya gelerek oluşturdukları bir uluslararası harekettir. Mısır lideri Nasır, Yugoslavya lideri Tito, Endonezya lideri Sukarno ve Hint lider Nehru, 1961 yılında Belgrad'da bir araya gelerek resmi olarak bu hareketi oluşturmuştur. Bağlantısızlar Hareketi'nin oluşmasından önce atılan bazı adımlar da mühimdir. Bunlardan birisi de 1955 yılında gerçekleştirilen Bandung Konferansı'dır. "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" ilkesinin benimsendiği konferansta, o dönemki koşullarda katılımcı devletler arasında çıkan anlaşmazlıklar, hareketin oluşmasında aksaklıklar yaratmıştır. Sonrasında, İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan iki kutuplu sistem, bağımsızlığını uzun mücadeleler sonrası kazanmış ülkeler için, eski sömürge dönemine dönmek istememelerinden kaynaklanan korkulara sebep olmuştur. Bu nedenle özellikle Asya ve Afrika ülkeleri bir araya gelme kararı almışlardır. Böylelikle Bağlantısızlar Hareketi çerçevesinde ülkeler, bağımsızlık politikası izleyecekleri, hiçbir askeri ittifaka dâhil olmayacakları ve birbirlerinin ulusal kurtuluş mücadelelerini destekleyecekleri noktasında bazı ilkeler benimsemişlerdir.¹¹

Hareketin önemli liderlerinden biri olan Nehru, kapitalist ve komünist gruplar

⁷ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 157.

⁸ Senterla, "Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace, Friendship and Cooperation On Bilateral Relations," 25.

⁹ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 161.

¹⁰ Anil Kumar, "India's Foreign Policy," *Calicut University*, (2011): 34., Erişim tarihi: 03.04.2021, <http://www.universityofcalicut.info/cuonline/exnotif/ex5437.pdf>.

¹¹ "Bağlantısızlar Hareketi Nedir?," Erişim tarihi: 02.04.2021, <https://www.analizportal.com/baglantisizlar-hareketi-the-non-aligned-movement-nedir>.

arasında bir tercih yapmak zorunda kalmak istemediklerini önemle vurgulamıştır.¹² Nehru'nun dış politikadaki tavrı bağlantısızlıktan yanadır ve 20. yüzyılda Hindistan'ın ilk Başbakanı olarak dış politikasını da bu şekilde yönlendirmeye çalışmıştır.¹³ Ancak 1955 sonrası SSCB ile derin ilişkiler kurulmaya başlanması, Hindistan'ın bölgesel politikalarında birtakım değişiklikler meydana getirmiştir. Hindistan, bağlantısızlık politikasından tamamen vazgeçmemekle birlikte ABD ile güçlenen bir ilişki kurma isteğini de devam ettirmiştir. Ayrıca Hindistan'ın 1962 yılında Çin ile girdiği bir savaşla karşı karşıya kalması, dış politikadaki önceliklerini ulusal güvenliği sağlama olarak değiştirmesine ve SSCB ile yaklaşmasına neden olmuştur.¹⁴ Bu savaşın Hindistan için yarattığı en büyük etkilerden biri de Hindistan'ı Bağlantısızlar Hareketi'nden uzaklaştırmaya başlamasıdır. SSCB ise 1953 yılına gelindiğinde, Bağlantısızlar Hareketi içerisinde olan ülkeler ile iş birliğini geliştirmenin önemini fark etmiştir. SSCB'nin, Çin'in büyük bir komünist güç olarak ortaya çıkma girişimlerinden kaygılanması ve bazı Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle iş birliği geliştirme çabalarının sonuçsuz kalması, Hindistan ile ilişkileri güçlendirmesinin önemini gün yüzüne çıkarmıştır. ABD'nin komünistlere karşı mücadelesine, Bağdat Paketi olarak bilinen Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) ve Güney Doğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO)'nın başarıları da eklenince, SSCB kendini bağlantısız tarafa biraz daha yaklaştırmıştır.¹⁵ Hindistan'ın Bağlantısızlar Hareketi içerisinde oluşu, Pakistan ve Çin ile uyuşmazlıklarında olduğu gibi stratejik alanlarda Sovyet desteğini kabul etmesini mümkün kılmıştır. Stalin'in ölümü ile Batı'nın artan baskısı, Pakistan ile ilişkiler ve ABD-Çin yaklaşması sebebiyle Hindistan, Bağlantısızlar Hareketi içerisindeki konumunu korumak adına, SSCB ile ilişkilerini iyi tutmak için çabalamıştır.¹⁶

1954 yılında Pakistan'ın ABD'den savunma sistemi için yardım istemesi, Hindistan'ın da SSCB'den bu alanda destek istemesine yol açmıştır. Bağlantısız bir Hindistan'da yükselmeye başlayan Amerikan eleştirisi, Sovyet tarafını memnun etmiştir. Nehru'nun aynı yıl Pekin'i ziyaret etmesi ve Moskova ziyareti için SSCB'nin teklifini kabul etmesi, Çin ve Moskova ile yaklaşma isteğinin de belirtisi olmuştur. Bu yaklaşımların ertesinde, Sovyet basınında da artık Hindistan ve liderleri için İngiliz emperyalizmine karşı koyan kişiler olarak iyi şeyler söylenmeye başlanmıştır. Bağdat Paketi ve SEATO gibi oluşumların içinde Hindistan'ın yer almaması, SSCB'de iyi bir izlenim yaratmış ve iş birliğini ilerletmek için daha somut adımlar atılmaya başlanmıştır.¹⁷

Hindistan, başka ülke topraklarında bulunan yabancı güçlerin varlığından rahatsızlığını sıklıkla dile getiren bir ülke olmuştur. Özellikle bağlantısız grubunda olan ülkelere gerçekleştirilen dış müdahalelere çoğunlukla karşı çıkmıştır. 1979 Afganistan müdahalesi ile Sovyet tarafına karşı rahatsızlığını dile getiren Hindistan, Brejnev'in Asya

¹² F. Murat Özkaleli, "Küresel Sosyete Ülkeleri ve Ötekileştirilmiş Avamlar: İnşa Edilmiş Egemenlik Kavramı Üzerine 3. Dünyacılığın Bir Eleştirisi," *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 41 (2009): 15.

¹³ Erhan Özyaşar, "Bandung Konferansı (Bağlantısızlar Bloğu)'nın, ABD-Sovyet Rusya'nın Bölge Politikalarına Etkisi," (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 35.

¹⁴ Özyaşar, "Bandung Konferansı (Bağlantısızlar Bloğu)'nın, ABD-Sovyet Rusya'nın Bölge Politikalarına Etkisi," 128.

¹⁵ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 155.

¹⁶ Leandro de Souza Mendes, "Future of the Indo-Russian Strategic Partnership," (Yüksek Lisans Tezi, Macquarie Üniversitesi, Avustralya, 2015), 10.

¹⁷ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 157.

güvenlik planı olarak bilinen planını da Bağlantısızlar Hareketi'ne uymayacağı yönündeki argümanlarıyla reddetmiştir. Tüm bunlar da Hindistan'ın uluslararası meselelerdeki eylem ve söylemlerinde özgür hareket etmek istediği ve Bağlantısızlar Hareketi'nden kopmak istemediği konusunda işaretler taşımaktadır.¹⁸

Bağlantısızlar Hareketi, 1990'lı yıllarda, kendi içinde birtakım tartışmalar yaşamaya başlamıştır. Özellikle kimlik tartışmaları, SSCB'nin dağılmasıyla iki kutupluluğun sona ermesi ve dağılma sonrası ortaya çıkan yeni devletlerin de bu birliğe katılmaları, yeni dinamikleri de beraberinde getirmiştir. Ayrıca Bağlantısızlar Hareketi kendi içindeki üyelerin yaşadığı çatışmaların gölgesinde kalmıştır. Hindistan-Pakistan, Vietnam-Kamboçya, Uganda-Tanzanya, İran-İrak, Etiyopya-Somali çatışmaları bunlara örnektir. Bu durum, Bağlantısızlar Hareketi'nin kendi içinde bile çalkantılar yaşadığını göstermiştir. 2003 yılına kadar hareket bu haliyle devam etmiş ancak bu yıldan sonra tekrar üçüncü dünyanın sorunlarına çare arayacak bir misyon üstlendiği ilan edilmiştir. Bu durumda 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası ortaya çıkan atmosfer de etkili olmuştur. Günümüzde de mücadelesini verdikleri konular, ABD'nin agresif politikaları ve İslam ülkelerini terör ile bağdaştırma yaklaşımlarıdır.

3) Goa'nın Özgürleşmesi ve Birleşmiş Milletler'de SSCB'nin Rolü

Goa, Hindistan'ın Batı şeridinde yer almaktadır. Uzun süre Hindu hanedanlarının yönetimindeyken 1472 yılında Müslümanların yönetimine girmiş ve 1510 yılından itibaren de Portekizlilerin eline geçmiştir. 1947 yılında bağımsızlığını kazanan Hindistan, artık topraklarında başka bir ülkenin yönetimini istemediğinden Goa'yı kendi bünyesine katmak için 1961'de harekete geçmiştir.¹⁹ Hindistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Hint alt kıtasında bulunan Goa bölgesindeki Portekizlilerin de ülkeden ayrılması için politik girişimlerine başlamış ancak bir sonuç elde edememiştir. Bunun üzerine askeri müdahale girişimleri düşünülmeye başlanınca, Portekiz, İngiltere desteğine başvurmuş, ABD de Hindistan'ın müdahale edeceği kaygısıyla meseleye dâhil olmuştur. 1955 yılından itibaren protestolar artmaya başlamıştır. Hindistan'ın bu durumda uyguladığı çeşitli ekonomik yaptırımlar söz konusu olmuştur. İki tarafın birbirlerini kışkırtma girişimleri neticesinde 17 Aralık 1961'de Hindistan, Goa'yı her taraftan kuşatma altına almış ve sonrasında da topraklarına kattığını ilan etmiştir. Böylelikle Goa'da Portekiz varlığı son bulmuştur. Portekiz bunun üzerine 1974 yılına kadar durumun Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'na uygun olmadığını dile getirmiş ancak daha sonra yönetime gelen hükümetin Hindistan egemenliğini kabul etmesiyle BM nezdinde de mesele çözülmüştür. Bu olayın karşısında ise SSCB'nin tepkisi şu şekilde meydana gelmiştir. KP Genel Sekreteri Brejnev, kriz meydana geldiğinde, bir Hindistan ziyareti sırasında Goa'nın özgürlüğü için duyulan arzuya sempati ile yaklaştığını belirtmiştir. Kruşçev ise Hindistan'ın Goa'daki tutumunun, kendi topraklarında gerçekleşen olaylara karşı haklı bir tutum olduğunu ve

¹⁸ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 196.

¹⁹"Story of Goa's Freedom, A Forgotten Fight Of Independence," Erişim tarihi: 03.04.2021, <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/goas-freedom-1025211-2017-07-19>.

bu konuda da SSCB'nin Hindistan'ın arkasında olduğunu belirtmiştir.²⁰ Bu kriz İngiltere, ABD, Kanada gibi Batılı devletler tarafından kınanırken; SSCB, Çin, Yugoslavya gibi ülkeler tarafından desteklenmiştir. Konu BM Genel Kurulu'nda (BMGK) görüşülürken, Portekiz karşıtı ve Hindistan destekçileri Liberya, Seylan Adası ve Birleşik Arap Cumhuriyeti delegelerinin önerdiği çözüm ile Hindistan'ın birliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır. Portekiz'e Hindistan ile düşmanlığını sona erdirmeye ve iş birliği çağrısı yapılmıştır. Bu çözüm önerisine yalnızca SSCB'den destek gelmiş, diğer yedi üye ise karşı çıkmıştır. Bu çözümsüzlükten sonra içinde ABD'nin de yer aldığı grubun önerisi ile düşmanlığın bırakılması çağrısı yapılmış, Hindistan'ın güçlerini derhal geri çekmesi, Hindistan ve Portekiz'in barış içerisinde, farklılıklarının kalıcı çözümü için çalışmaları istenmiştir. Bu çözüm yedi lehine oy alırken, içinde SSCB'nin de oyunun olduğu dört karşı oy almıştır. SSCB, konunun en başında da Hindistan'ın yanında olmuş ve meselenin Hindistan'ın iç sorunu olduğunu iddia ederek, BM'de görüşülmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca SSCB, Hindistan'ın Goa'daki halkı, Portekiz sömürgesinden kurtarmak için bir girişimde bulunduğunu ve oradaki halkın yanında olduklarını belirtmiştir.²¹

4) 1962 Çin-Hindistan Savaşı ve SSCB'nin Tutumu

Tibet sorunu, Hindistan ve Çin arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli sorunlardan biridir. 1956-57 yıllarında Çin tarafından, Tibet'in tartışmalı bölgesi Aksai Chin'de bir askeri yol inşasının başlatılması gerginliklerin artmasına neden olmuştur. Hindistan, Çin'i kınayarak karşılık verirken, her iki ülkenin de Aksai Chin bölgesindeki iddiaları devam etmiştir. 1959 yılında Hindistan bölgeye asker gönderme çalışmaları başlatmıştır. Bununla birlikte ilişkilerde yoğun çatışma dönemi başlamıştır.

SSCB ve Hindistan arasında 1958-1962 döneminde çıkan en büyük gerginlik ise Hint-Çin anlaşmazlığı olmuştur. 1959 yılında aralarındaki sınır anlaşmazlığı konusundaki tansiyonun en yüksek seviyesine çıkması, o dönemde Çin-Sovyet ilişkilerinin çok yakın olması sebebiyle Hindistan'ı SSCB'nin vereceği tepki konusunda endişelendirmiştir. Ancak SSCB'nin ilk aşamadaki tepkisi iki aktörü dengeleyici bir tavırda olmuştur. SSCB, Hindistan ile Çin arasındaki gerginliği azaltmak için iki ülke arasında bir barış anlaşması gerçekleştirmek istemiştir. Bunun üzerine Nehru, 1960 yılında Kruşçev'in önerisiyle Çin lideri Chou En-lai'yi davet etmiş ancak ikili görüşmede bir sonuç elde edilememiştir.²² Bu tavrın arka planında ise, Çin'in güçlenerek Asya'da varlık göstermeye başlayabileceği ve ABD ile gireceği yarışta ikisinden birinin baş aktör olarak ortaya çıkabilmesi ve bunun da SSCB'nin çıkarlarına zarar getirebileceği yönündeki görüşlerin olduğunu söylemek mümkündür.²³

Çin ve Hindistan'ın askeri hamle yapma durumunu olabildiğince engellemeye

²⁰ "International Reactions to Indian Attack on Goa. – Soviet Veto of Western Cease-fire Resolution in security Council," 1., Erişim tarihi: 08.04.2021, <https://web.stanford.edu/group/tomzgroup/pmwiki/uploads/1074-1962-03-KS-b-RCW.pdf>.

²¹ "Part 1 The Cold War Era (1945–89), The Indian Intervention in Goa-1961," Erişim tarihi: 08.04.2021, <https://pdfs.semanticscholar.org/12a0/8087cc317c8ca54d72c843a8406ca2b67c42.pdf>.

²² Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 161.

²³ Senterla, "Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace, Friendship and Cooperation On Bilateral Relations," 29.

çalışan SSCB, 1962'de Çin'in Hindistan'a saldırısında Çin'in tarafında yer almış ve tarafsız duruşunu geçici olarak terk etmiştir. İlk etapta duruma şaşırarak Hindistan, SSCB'nin tutumunun değişeceği inancı ile sert eleştiriler yapmaktan kaçınmıştır. Düşündükleri gibi de olmuş ve SSCB, çatışmalardan bir ay sonra iki ülke arasında denge noktası oluşturmak isteyen tutumuna geri dönmüştür. Hatta gerilimin iyice belirginleşmeye başladığı sonraki dönemde Çin'in agresif politikalar yürüttüğünü öne sürerek Hindistan'ı desteklemeye başlamıştır. Bunun neticesinde de Hindistan ile askeri teçhizat tedariki konusunda anlaşmalar imzalanmasına karar verilmiştir.²⁴

SSCB'nin, Asya'daki güç oyunlarında en önemli amaçlarından biri, Çin'i dengeleyen bir güç olarak Hindistan'ın sahnede önemli bir yer alması olmuştur. Böylelikle Hindistan'a karşı samimi bir duruş geliştirmiştir.²⁵ SSCB ile Çin arasındaki ilişkiler kötüleştikçe, Hindistan ile Çin'in yaşadığı anlaşmazlıklarda Sovyet tarafın Çin'e yönelik eleştirileri de sertleşmiştir. SSCB aynı zamanda Hindistan'ın dünyadaki statüsünü de güçlendirmeye çalışmış ve sorunların çözümünde katkı sağlayacak bir devlet olarak varlık göstermesini istemiştir.²⁶

5) 1965-1977 Dönemi

Kruşçev'in 1964'te görevinden ayrılmasıyla beraber SSCB dış politikasında değişikliğe giderek Asya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye karar vermiştir. Bu bağlamda Hindistan'la var olan ilişkilerini derinleştirmeye devam etmiştir. Bu dönemde ayrıca Pakistan'ın da önemi Güney Asya açısından artmıştır. Bunun sebebi ise ABD ve Çin ile girebileceği yakın ilişkilerin endişe yaratmaya başlamış olmasıdır. Dolayısıyla SSCB'nin Pakistan ile ilişkileri iyileştirme düşüncesi bu dönemde daha çok gündeme gelmiştir. Bu sebeple SSCB, Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir meselesinde açık bir tutum sergilemekten çekinmiş ve iki ülkeyi aralarında anlaşmaya teşvik etmiştir.²⁷ Bu dönemde SSCB, Pakistan ile ilişkilerine daha fazla odaklanmak durumunda kalmıştır. Bunun yanı sıra bir yandan da Hindistan'ı ekonomik ve teknik alanlarda desteklemeye devam etmiştir.

6) Hindistan-Pakistan Savaşları ve Keşmir Sorununda Sovyet Tutumu

Keşmir meselesine değinmeden önce sorunun tarihsel zeminine bakılırsa, bu sorunun öncelikle bir etnik çatışmadan kaynaklandığını söylemek yerinde olacaktır. Bu bölge, Hindistan ve Pakistan arasında bir oyuncak haline gelmiş ve bölge halkının büyük sıkıntıları çektiği büyük bir trajedi alanına dönüşmüştür. Keşmir'de Hinduizm, İslam, Sihizm ve Budizmi içeren bir çeşitlilik mevcuttur ve bu durum bölgeyi bir savaş bölgesi haline getirmiştir.²⁸

Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasından önce bölgede İngiliz İmparatorunun

²⁴ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 162.

²⁵ A.Z. Hilali, "Cold War Politics of Superpowers in South Asia," Erişim tarihi: 03.04.2021, https://www.researchgate.net/publication/228704540_COLD_WAR_POLITICS_OF_SUPERPOWERS_IN_SOUTH_ASIA

²⁶ Syed Akbaruddin, "Autonomy and Dependence in India's Relations With The Soviet Union Since The Treaty of 1971," (Yüksek Lisans Tezi, Avustralya Ulusal Üniversitesi, 1984), 10.

²⁷ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 163.

²⁸ Priyanka Bakaya ve Sumeet Bhatti, "Kashmir Conflict: A Study of What Led to the Insurgency in Kashmir Valley & Proposed Future Solutions," 2., Erişim tarihi: 03.04.2021, <https://web.stanford.edu/>

Hindu ve Müslümanlar arasında bölücü politikalarının oluşmasında, 1900'lerin başında artmaya başlayan Hindu milliyetçiliği etkili olmuştur. Bu bağlamda Muhammed Ali Cinnah başkanlığındaki Müslüman Birliği desteklenmeye başlanmıştır. Bunun neticesinde Müslüman Birliği tarafı da "Pakistan" olarak adlandırılacak ayrı bir devletin kurulmasını talep etmek durumunda kalmıştır. İngiliz İmparatorluğu, Lord Mountbatten gözetiminde, Hindu çoğunluğu oluşturan Hindistan ve Müslüman çoğunluğu oluşturan Pakistan'ı ayıran, yapay coğrafi sınırlar yaratmıştır. Bu olay kanlı bölünme olarak adlandırılan bir tabloya yol açmış ve şiddetli ayaklanmalara sebep olmuştur. Böylece Keşmir üzerindeki toprak anlaşmazlığı da gün yüzüne çıkmıştır. İngilizler, 1846 yılında Amritsar Antlaşması ile Keşmir Vadisi'ni Hindu Dogra hükümdarı Gulab Singh'e sattığı için bölge 1947 yılına kadar bu düzende kalmıştır. 1947 yılında Hindistan bağımsızlığını kazanınca, iki ay süresince Keşmir'in Hindistan'a ya da Pakistan'a dâhil olma süreci nihai bir sonuca ulaşamamıştır. Bunun üzerine bölge, Pakistan tarafından saldırıya uğrayınca, Keşmir, askeri yardım karşılığında Hindistan'a katılmayı seçmiştir. Bu dönemden sonra Pakistan, Keşmir bölgesi üzerinden Hindistan ile savaşa girmiştir. 1949 yılında, BM'nin Askeri Gözlemci Grubu tarafından oluşturulan bir ateşkes hattı ile çatışmalar durdurulmuştur. Ancak anlaşmazlıklar 1965 yılında tekrar açığa çıkmış ve iki ülke arasında ikinci bir savaşa neden olmuştur.²⁹

Keşmir sorununun ve Hindistan ile Pakistan arasındaki gerginliğin sebebinde kısaca bahsettikten sonra, bu dönemde SSCB'nin, Hindistan ile konuyla alakalı nasıl etkileşim içerisinde olduğundan da bahsetmek gerekmektedir. 1965 yılındaki Hindistan ve Pakistan arasındaki savaş, SSCB ile ilişkilerde yeni bir dönüm noktası olmuştur. ABD, Çin ve Pakistan'ın arka planda bir iş birliği yürütmesi, Hindistan ve SSCB'yi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bu dönemde Hindistan'a askeri yardımın da önemi artmıştır.³⁰ Eylül 1965'te iki ülke arasında savaş patladığında SSCB, her iki tarafı da uyararak gerekli önlemleri almaya çalışmış ve aynı zamanda Çin'i de konuya dâhil olmaması anlamında uyarmıştır.³¹ Savaşın ortaya çıkmasından önce SSCB, Hindistan'a denizaltıları, muhripler ve eskortlar teklif etmiş, savaş döneminde de silah akışını durdurmamıştır. Bu dönemde SSCB'nin Hindistan ile askeri ilişkilerini dinç tutma sebebinin, Kruşçev'in Çin karşıtı duruşu ve Nehru'nun ölümünden sonra Hindistan'ın Batı'ya yöneleceği endişesi olduğu söylenebilir. 1965 yılındaki savaşta, BMGK'nın artan baskısı ile bölgesel bir başarı elde edemeyen Pakistan ve Hindistan, Keşmir'deki saldırılarını durdurmuş ve SSCB, Taşkent Deklarasyonu'nun imzalanmasında etkili olmuştur.³²

7) Taşkent Deklarasyonu

10 Ocak 1966'da, Taşkent'te Hindistan ile Pakistan arasındaki anlaşmazlığı çözmek amacıyla SSCB'nin aracı olduğu bir zirve düzenlenmiştir. Zirvenin sonunda ise Taşkent

²⁹ Hilal Ahmad Wani ve Andi Suwirta, "Understanding Kashmir Conflict: Looking for its Resolution," *Susurgalur: Jurnal Kajian Sejarah & Pendidikan Sejarah* 1/2 (2013): 181.

³⁰ Senterla, "Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace, Friendship and Cooperation On Bilateral Relations," 34.

³¹ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 163.

³² Jerome M. Conley, "Indo-Russian Military and Nuclear Cooperation: Implications For U.S. Security Interests," (Yüksek Lisans Tezi, California Naval Postgraduate School, 1999), 47-48.

Deklarasyonu imzalanmıştır.³³ Bu deklarasyon ile taraflar, BM Antlaşması'nın öngördüğü sorunların barış yoluyla herhangi bir güce başvurmadan çözülmesi ve birbirlerinin ulusal meselelerine karışılmaması yönünde ortak mutabakata varmışlardır.³⁴

Taşkent'te hâkim olan bu ruh, SSCB'nin Pakistan ile ilişkilerinin biraz olsun ısınmasına neden olmuş ve SSCB, 1960'larda Pakistan, Afganistan ve Hindistan üzerinde yoğunlaştığını bir kez daha göstermiştir.³⁵ Taşkent Deklarasyonu ile SSCB daha dengeli bir politika yürütmeye karar vermiştir. Bu sebeple de Hindistan'a karşı ilgili davranmaya devam ederken bir yandan da Pakistan ile ilişki kurma yolunda gitmiştir. Indira Gandhi ile 1966 yılında Moskova'da gerçekleştirilen ziyarette, SSCB ile umulan görüşme sağlanamamış, Rus tarafı, Hindistan ile Pakistan arasındaki politikaları şu anda sadece izlemek istediği yönünde açıklamalarda bulunmuştur. 1968 yılında ise SSCB, Pakistan'a silah temin edeceğini açıklamış ve bu durum Hint kamuoyunda yankı uyandırmıştır. Ancak Indira Gandhi durumdan rahatsız olmakla birlikte Moskova'ya yönelik politikalarında bir değişiklik yaratmayacaklarını belirtmiştir. 1969 yılına gelindiğinde SSCB artık Pakistan'a karşı yürüttüğü politikaların başarısız olduğunu fark etmiştir. Çünkü SSCB, Pakistan'ı Çin ve ABD'den uzaklaştırma amaçlı yürüttüğü politikalara rağmen Pakistan'ın bu iki ülke yanlısı tutumunu sürdürdüğünü görmüştür. Bir kez daha Hindistan'ın önemi anlaşılmıştır.³⁶ Hindistan'a gerçekleşen bu geri dönüşü kolaylaştıran ve ilişkileri yükselten en önemli faktör, Çin'in ortak bir tehdit olarak algılanmaya başlanmasıyla olmuştur. SSCB, Çin tehdidine karşı müttefik bulma ihtiyacındayken, Hindistan da bu ihtiyaca karşı duyarlı olmaya başlamıştır.³⁷

1972 Simla Anlaşması ile Keşmir'de önceden oluşturulan ateşkes hattı, "Kontrol Hattı" olarak yeniden düzenlenmiştir. 1989'a kadar da Pakistan ve Hindistan arasındaki çatışmalar silahlı kuvvetler nezdinde sınırlı tutulmuştur. Keşmir'in mevcut durumuna bakılırsa şu anda Hint yönetimi tarafından kontrol edilen Cammu Keşmir, Pakistan yönetimi tarafından kontrol edilen Azad-Keşmir ve bir bölümü de Çin tarafından kontrol edilen bir bölge haline gelmiştir. 1947 yılından beri ise Cammu-Keşmir bölgesi, Hindistan ve Pakistan arasında anlaşmazlıkların odak noktası olmuştur.³⁸

Rusların Keşmir ile ilgili net olarak herhangi bir politikasının bulunmadığı 1991-92 döneminde ise ulusal çıkarları korumaya yönelik oluşan düşünce, Rus politikasında en büyük itici gücü oluşturmuştur. Bu sebeple de Keşmir sorununa yönelik politikalarda beklenmeyen değişimler meydana gelmiştir. Rus Devlet Başkan Yardımcısı Aleksandr Rutskoy, 1991 yılının Aralık ayında Pakistan'dayken yaptığı bir açıklamada, halkların kendi kaderini tayin hakkı olduğunu ve Keşmir sorununda BM kararlarına uygun olarak hareket edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Sonrasında ise Rusya-Pakistan Ortak Tebliği yayınlanmış ve bu tebliğde şu noktalara değinilmiştir; Rusya, Pakistan'ın tavrını kabul

³³ Sumit Ganguly ve Manjeet S. Pardi, "Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy," *India Review* 8/1 (January-March 2009): 8.

³⁴ İrşat Sarılioğlu, "Hindistan-Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu," (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2007), 110.

³⁵ Hilali, "Cold War Politics of Superpowers in South Asia,"

³⁶ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 164-166.

³⁷ Akbaruddin, "Autonomy and Dependence in India's Relations With The Soviet Union Since The Treaty of 1971," 17.

³⁸ Wani ve Suwirta, "Understanding Kashmir Conflict: Looking for its Resolution," 182.

etmiş ve sorunun uluslararası müzakerelerle çözüme kavuşturulma arzusunun dile getirmişti. Bu durum ise yalnızca iki tarafın olacağı bir çözüm sürecini öngören Simla Anlaşması'na aykırıdır ve Rusya'nın tutumu Hindistan'ı kaygılandıran bir şekilde ortaya çıkmıştır. Çünkü Rusya, BM içerisindeki oylamada veto hakkına sahiptir. Ruskoy, 1991 yılındaki Pakistan ziyaretinde yaptığı konuşmasının SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan yeni Rusya'nın algısına tezatlık oluşturduğunu belirtmiş ve sonrasında Hint iş adamları ile bir toplantıda konuşurken, Rusya'nın Keşmir'deki konumunu şu şekilde savunmuştur:

*"Hindistan'ın bütünlüğünü önemsiyoruz. Hindistan'ın bütünlüğünü ve birliğini korumak için Keşmir'deki yerleşimi Hindistan'ın resmettiği şekilde destekliyoruz. Hangi uluslararası örgütte olursa olsun, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi veya diğerleri olabilir, bu bakış açısında olmaya devam edeceğiz."*³⁹ Bu şekilde de Ruslar, Hindistan'ın yanında olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.

8) 1971 Bangladeş'in Ortaya Çıkışı ve SSCB

1947 yılında Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlıklarını kazanmasından sonra Bangladeş, 1971 yılına kadar Doğu Pakistan adıyla Pakistan'a bağlı kalmıştır. Ancak bazı problemler Bangladeş'in özgürlüğünü kazanma mücadelesini de beraberinde getirmiştir. Bölgenin ihmal edilmiş olması, konuşulan diller arasındaki farklılık, zamanla bölgeyi iç savaşa sürükleyecek olayların fitilini ateşlemiştir. Pakistan'daki etnik grupların çok farklı eyaletlere dağılmış olması, bölgenin her zaman şiddetle karşı karşıya kalma potansiyelini içinde barındırmıştır. Ekonomik bakımdan gelişmemiş bir bölge olan Bengal Bölgesi (Doğu Pakistan), içinde bulunduğu durumla baş edebilmek için iç savaş başlattığında, çok sayıda Hindu kendi vatanına dönmek için Hindistan'a yönelmiş, Hindistan bu iç savaşa askeri müdahalede bulunmuş ve bugünkü Bangladeş kurulmuştur.⁴⁰

1971 yılı itibarıyla Hindistan ve SSCB arasındaki ilişkilerde yeni gündem Doğu Pakistan olmuştur. 1971 Bangladeş Savaşı'nda Hindistan tamamen Sovyet destekli olmuştur. Bu durum Çin ve ABD'nin Pakistan'a herhangi bir yardımda bulunmasını engellemiştir.⁴¹ ABD tarafından Bengal Körfezi'ne gönderilmiş olan 7. Filoya karşılık, SSCB de kendi gemilerini Hint Okyanusu'na göndermiştir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın Çin'e gerçekleştirmiş olduğu ziyaret, bölgede stratejik planlamaları değiştirmiştir. Bu durum iki ülke ittifakının direkt olarak Sovyet-Hint iş birliğine yönelik olacağı düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çin ve ABD, ilişkilerini derinleştirme niyetindeyken, Bangladeş olayı meydana geldiğinde Pakistan'ın bu iki ülkeyle iletişime geçmesi, Hindistan'ı endişelendirmiştir. Oluşabilecek bir Pakistan-ABD-Çin üçlüsüne karşı Hindistan SSCB'ye yönelmiş ve iki ülke 9 Ağustos 1971'de yirmi yıllık Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması imzalamıştır.⁴²

Bangladeş'te böyle bir krizin meydana gelmesi, Hindistan'a hem ekonomik açıdan hem de güvenlik açısından oldukça fazla bir yük yüklemiştir. Dolayısıyla bu soruna acil

³⁹ Arifa Parveen, "Russia as a Factor in India's Nuclear Strategy: A Strategic Analysis," *International Journal of Advanced Research* 2/6 (2014): 570.

⁴⁰ Salim Çevik, *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu* (Ankara: SETA Yayınları, Mayıs 2013), 50.

⁴¹ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 168.

⁴² Hilali, "Cold War Politics of Superpowers in South Asia," 96.

olarak çözüm bulma arayışları başlamıştır. Çin ve ABD, Pakistan yanlısı politikalar sürdürürken, SSCB bu yükü paylaşmak için Hindistan'a destek olan tek büyük güç olmuştur. Bu yüzden de dengeleri sağlamak adına söz konusu antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma sonrasında da ilişkiler hız kazanmış ve çeşitli ziyaretler gerçekleştirilerek farklı alanlarda anlaşmalara varılmıştır. Örneğin Kasım 1973'te, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi adına iki ülke, beş yıllık kalkınma planlarını yürütmek için ekonomik, bilimsel ve teknik iş birliği konularında Hint-Sovyet Ortak Komisyonu'nu kurmuştur.⁴³

9) 1971 Hint-Sovyet Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması

Indira Gandhi, tıpkı Sovyet tarafı gibi Güney Asya'daki olaylar neticesinde ikili ilişkilerin geliştirilmesi gerektiği konusunda ikna olmuştur. Hint ve Sovyet tarafının ortak geliştirdiği bu farkındalık, 9 Ağustos 1971 yılında Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması'nı beraberinde getirmiştir. Antlaşma bir önsöz ve on iki maddeden oluşmaktadır. Bu antlaşma ile iki ülke arasında iş birliğini pekiştirmek amaçlanmaktadır. Hindistan üzerindeki Sovyet desteği ile çeşitli alanlarda ilişkiler pekiştirilirken özellikle askeri alanda SSCB Hindistan'ın en büyük askeri donanım tedarikçisi konumuna gelmiştir. Bu antlaşma ile iki ülke ilişkilerini yasal ve politik bir düzeye de taşımıştır.⁴⁴ Antlaşmanın hükümleri genel olarak aşağıdaki gibidir;

- 1- İki ülkenin birbirinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı olması,
- 2- Hem Asya'da hem de tüm dünyada güvenliği ve barışı inşa etmek için birlikte mücadele edilmesi,
- 3- Irkçılığın ve sömürgeciliğin kınanması,
- 4- SSCB, Hindistan'ın bağılantısızlar hareketine saygı duyarken, Hindistan'ın da SSCB'nin diğer ülkelerle iş birliği içerisinde olmasına saygı duyması,
- 5- Uluslararası konularda iletişim halinde kalınması,
- 6/7- Antlaşmanın her iki tarafa da ekonomik, bilim, ticari vb. diğer alanlarda büyük katkı sağlaması,
- 8- Her iki tarafın da birbirlerine karşı oluşacak bir askeri ittifaka dâhil olmaması,
- 9- İki ülkeden birinin saldırıya uğraması halinde, birlikte güvenliği sağlamak adına görüşmelerde bulunacaklarının taahhüt edilmesi,
- 10- Taraflardan birinin, başka bir ülke ile diğer tarafı zor durumda bırakacak herhangi bir askeri antlaşma içerisinde bulunmaması,
- 11- Önlerindeki yirmi yıl içerisinde antlaşmanın beşer yıllık dönemler halinde otomatik olarak uzatılabilmesi, taraflardan birinin ayrılmak istemesi durumunda da bunu bir yıl öncesinden karşı tarafa bildirmesi,
- 12- Antlaşmanın hükümlerinin yorumunda farklılık oluşabileceği ve bu durumun karşılıklı anlayış çerçevesinde çözülmeye çalışılması.⁴⁵

Antlaşmanın genel çerçevesi, ulusal çıkarları koruyan ve ekonomik anlamda iki

⁴³ Foshko, "Re-energising the India-Russia Relationship," 23.

⁴⁴ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 169-170.

⁴⁵ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 182.

ülkeye avantaj sağlayan konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Antlaşma ile ilişkilerde bazı avantajlar da ortaya çıkmıştır. BM’de SSCB’nin Hindistan’a tam destek sağlaması, 1971 yılında meydana gelen Hindistan – Pakistan Savaşı bakımından büyük fayda sağlamıştır. Ayrıca Bangladeş Savaşı süresince de SSCB desteğini Hindistan’a hissettirmiştir. Bu anlaşma ile bir bakıma Hindistan’ın uluslararası sistemde izolasyonu sona ermiş ve Hindistan, ABD-Çin-Pakistan ekseninin karşısında Sovyet desteğini yanında bulmuştur. SSCB açısından ise bu durum Güney Asya’daki ortamı istikrarlı bir hale getirmek ve Pakistan’ı caydırmak adına önemli olmuştur.⁴⁶ 1991 yılında, 1971 Hint-Sovyet Antlaşması için yirmi yıl kadar sürecek bir yenileme kararı alınmıştır.

10) 1977-1991 Dönemi

Hindistan’da 1977 Mart seçimlerinde, Morarji Desai liderliğindeki Janata Partisi’nin hızla yükselmesi ile Hint dış politikasının değişeceği öngörülmeğe başlanmıştır. Sağ eğilimli olacağı ve ABD tarafında duracağı tahmin edilen partinin, SSCB ile yakın ilişkiler kurma taraftarı olmayacağı düşünülmüştür. Bunun en önemli sebebi de parti bildirilerinden de anlaşılan, “Hindistan’ı gerçek bir bağlantısızlar hareketi içerisinde tutmak ve başka ülkelerle özel bir ilişki içerisine sokmamak” yönündeki söylemlerdir. Bu olumsuz havanın farkına varan SSCB, ilişkileri kuvvetlendirmek adına Hindistan’a Dışişleri Bakanını göndermiştir. Vajpayee ile yapılan görüşmelerin sonucunda ise üç ekonomik anlaşma imzalanmıştır. Bunlar; uzun dönemli 225 milyon rupilik kredi; 1977 yılı ek ticaret planı için 160 milyon rupilik kredi; iki ülke arasındaki iletişim ağını geliştirmek için Taşkent-Srinagar Troposferik bağlantısı için Sovyet teknik yardımını kapsamaktadır. Bu gelişmenin ötesinde bir yandan da Asya’da ortaya çıkan Pakistan-Çin ve ABD-Çin eksenleri, Hint hükümetinde SSCB ile olan ilişkilerin bir zorunluluk olduğu düşüncesini artırmıştır. İki ülke arasında 1980’li yıllara kadar ekonomik ilişkilerde çok büyük ilerlemeler yaşanmıştır. SSCB tarafından Hindistan’a verilen ticari krediler artmış, birçok sanayi projesinde teknik yardım SSCB’den alınmıştır. 1982 yılında da ilişkilerin 35. yıl dönümü kutlanmış ve ilişkilerin çeşitli alanlarda genişletilmesi vurgusu yapılmıştır.⁴⁷ İş birliği diğer alanlarda da devam etmiş, ileri teknoloji ve uzay bilimleri alanındaki ortak projeler üzerine çeşitli anlaşmalar yapılmıştır.⁴⁸ Ekonomik ilişkilerin artış gösterdiği bu dönemde söz konusu iki ülke açısından siyasi anlamda birtakım gelişmelerin yaşandığı olaylar meydana gelmiştir. Bunlardan en önemlisi, Afganistan krizi ve bu duruma Hindistan’ın göstermiş olduğu tepkidir.

11) 1979 Afganistan Krizi ve Hindistan’ın Tutumu

1973 yılında, Muhammed Davud Han tarafından Afganistan’da Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ancak 1978 yılında Muhammed Davud Han, darbeye görevden uzaklaştırılmış, yerine gelen yeni yönetim Marksist-Leninist çizgide birtakım önlemler alarak çeşitli reform programları devreye sokmak istemiştir. Afgan kültürüyle benzeşmeyen bu programlar halkın tepkisini çekmiştir. SSCB ile Afganistan arasında 1978 yılında yapılan, “Dostluk, İyi Komşuluk ve İş Birliği” antlaşmasından sonra ise iktidarın Sovyet yanlısı

⁴⁶ Akbaruddin, “Autonomy and Dependence in India’s Relations With The Soviet Union Since The Treaty of 1971,” 26.

⁴⁷ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 177-178.

⁴⁸ Foshko, “Re-energising the India-Russia Relationship,” 24.

tutumuna karşılık ulusal direniş hareketleri hız kazanmıştır. 16 Eylül 1979'da göreve Hafızullah Amin gelmiş ancak ayaklanmalar dinmeyince SSCB'nin desteğiyle, 25 Aralık 1979'da Babrak Karmal başkanlığa getirilmiştir. Direnişler devam ederken, Afganistan ordusu mücadelede yetersiz kaldığı için Babrak Karmal, SSCB'den yardım talebinde bulunmuş ve böylece 27 Aralık 1979'da Afganistan'a Sovyet müdahalesi gerçekleşmiştir.⁴⁹

SSCB'nin, Afganistan işgalinde dayanak olarak Brejnev Doktrini'ni aldığı söylenebilir. Bu öğretiyeye göre, eğer bir kez komünizme kazandırılmış bir ülkede rejim tehdit altında kalırsa, SSCB'nin duruma müdahale etmesi görevidir.⁵⁰ Ancak söz konusu bu müdahale, Afganistan'da zamanla işgale dönüşmüştür. Dokuz yıl süren ve 1989 yılında SSCB'nin tamamen bölgeden çekilmesiyle son bulan bu işgal ile SSCB de ciddi anlamda kayıplar vermiştir. Afganistan'ın işgali yalnızca iki ülkeyi ilgilendiren sonuçlarla sınırlı kalmamış, uluslararası sistemde de önemli sonuçlar doğurmuştur. Öncelikle Pakistan, bu süreçte ciddi şekilde göç almış ve ekonomik anlamda büyük bir sıkıntıya düşmüştür. Ayrıca işgalde Müslüman ayaklanmacıları destekleyen ülke konumunda kalmıştır. ABD de bu desteğe katkı sunan ülkelerden bir diğeri olmuştur. Çin ise SSCB ile fikir ayrılığı dönemine girmesi sebebiyle Afganistan müdahalesinde Afgan mücahitleri desteklemiştir. Bu süreçte, SSCB bir taraftan çıkan ayaklanmalar ile mücadele ederken diğeri taraftan da yukarıda sayılan devletlerle mücadele etmek durumunda kalmıştır.⁵¹

Afganistan sorunu ile alakalı Hindistan ve SSCB arasında birtakım zıt düşünceler meydana gelmiştir. SSCB, Afganistan'a müdahale ettiğinde, Hindistan Büyükelçisi Brajesh C. Mishra, BM'de bu harekâtı kınamış ve bu da ilişkilerde gergin bir döneme girilmesine neden olmuştur. Aslında bir yandan Bağlantısızlar Hareketi'ndeki duruşundan taviz vermek istemeyen Hindistan, bu müdahaleye sıcak bakmazken, diğeri yandan SSCB ile ilişkilerini tehlikeye sokmak istememektedir. Atmosfer bu durumdayken, Hindistan'da 1980 yılı Ocak ayında seçimleri kazanan Indira Gandhi'nin tekrar göreve gelmesi ile Sovyet yanlısı tutum yeniden canlanmaya başlamıştır. Bunun sinyalinin, BM'de gerçekleştirilen başka bir toplantıda Hint Büyükelçi Mishra'nın sözlerinde "*SSCB'nin, Afganistan'ın bağımsızlığını ihlal etmeyeceğine inanıyoruz*" şeklinde yapılan düzeltme ile verildiğini söylemek mümkündür.⁵²

Bunun üzerine BM toplantısında SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesini talep eden çözüm önerisini on yedi ülke desteklerken, Hindistan çekimser oy kullanmıştır.⁵³ Ancak belirtmek gerekir ki Hindistan'ın çekimser oy kullanıp, SSCB'yi kınamaması bu müdahale hakkında olumlu düşündüğü anlamına gelmemektedir. Indira Gandhi, üçüncü dünya ülkelerinin Afganistan müdahalesi hakkında mutlu olmadıklarını dile getirmiştir. Afganistan meselesinde iki ülke farklı düşünceler de bu konudaki görüş ayrılıklarına

⁴⁹ Ömer Faruk Zengin, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a Müdahalesini İşgale Dönüştüren Gelişmeler," 2-3, Erişim tarihi: 05.04.2021, https://www.academia.edu/37469789/SSCBnin_Afganistan%C4%B1_%C4%B0%C5%9Fgali.

⁵⁰ Ahmet K. Han, "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme," *Orta Doğu Etütleri* 2/2 (Ocak 2011): 63-64.

⁵¹ Zengin, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a Müdahalesini İşgale Dönüştüren Gelişmeler," 7.

⁵² Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 174.

⁵³ "India's Foreign Policy: An Historical Perspective," 45, Erişim tarihi: 02.04.2021, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/95278/8/08_chapter%202.pdf.

anlayışlı davranmışlardır.

Indira Gandhi'nin, Kremlin'in eylemlerinden memnun olmamasının bir sebebi de Afganistan'daki Sovyet varlığı sürdükçe, Çin ve ABD tarafından Pakistan'a daha fazla askeri destek sağlanacağı endişesidir. Dolayısıyla Hindistan daha çok ABD ve Pakistan arasındaki ilişkileri engellemekle meşgul olmuştur. Bu sebeple de Afganistan meselesine ilk tepkiler, Pakistan-ABD-Çin üçlü ittifakını önleme amaçlı diplomatik girişimleri yoğunlaştırmak şeklinde gerçekleşmiştir. Hindistan Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Pakistan'ı ziyaret etmiş ve *"Pakistan, ABD askeri yardımını kabul etmekten kaçınırsa, Hindistan'ın savaş uçaklarını İngiltere'den satın almayacağını"* belirtmiştir. Ancak bu teklifin ertesinde yapılan görüşmeler olumsuz sonuçlanınca Indira Gandhi, politikasını değiştirmiş ve Afganistan Krizi'ni eleştirmek yerine ondan faydalanmaya karar vermiştir. SSCB'nin de Hindistan'ın desteğine ihtiyaç duyduğu bu dönemde Hindistan, Afganistan krizi sırasında, SSCB ve Pakistan arasındaki birliklerin konuşlandırılmasıyla sonuçlanan durumdan memnuniyetini dile getirmiştir.⁵⁴

12) 1986 Delhi Deklarasyonu

1984 yılında Hindistan'da Rajiv Gandhi ile başlayan yeni dönemde Doğu'dan biraz olsa da uzaklaşıp Batı'ya doğru yönelmeler başlamıştır. Bunda Rajiv Gandhi'nin Batı eğitimi alması önemli etkenlerden biri olmuştur. Ancak bu dönemde de Hindistan ve SSCB arasındaki ilişkiler ilerlemeye devam etmiştir. 1986 yılında Rajiv Gandhi'nin gerçekleştirdiği Moskova ziyaretinde iki ülke ortak bir bildiri yayımlamışlardır. İki ülke, Batı ve Güney Asya'da ortaya çıkan çatışma ortamından kaygılandıklarını dile getirmiş ve bölge ülkelerinde çatışmaları durdurmak, silahlanmaya engel olmak ve barış ortamı yaratmak için iş birliği yapılması üzerinde durmuştur.

Delhi Deklarasyonu, şiddet içermeyen bir dünya yaratma isteği ile Kasım 1986'da Rajiv Gandhi ve Gorbaçov tarafından imzalanmıştır. Yine aynı yıl Gorbaçov Hindistan'a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve 10 maddelik bir ortak bildiri yayımlanmıştır. Bu on madde genel olarak;

- 1- "Barış içerisinde birlikte yaşamak" ilkesinin evrensel bir norm olarak uluslararası ilişkilerde yer alması,
- 2- İnsan hayatının her şeyin önünde tutulması,
- 3- Şiddetsizliğin toplum hayatının temelini oluşturması,
- 4- Anlayış ve güvenin, korku ve endişe ile yer değiştirmesi gerekliliği,
- 5- Her devletin hakkı olan politik ve ekonomik bağımsızlığının tanınması,
- 6- Silahlanma harcamalarının ekonomik ve sosyal gelişime adapte edilmesi,
- 7- Koşulların bireysel gelişim için uyumlu hale getirilmesi,
- 8- İnsanoğlunun bilgisinin, küresel problemleri çözmek için kullanılması,
- 9- Terör dengesi kavramının, uluslararası güvenlik konuları arasında yer alması,

⁵⁴ Balazs Szalontai, "The Elephant in the Room: The Soviet Union and India's Nuclear Program," (NPIHP Working Paper, November 2011): 9-10., Erişim tarihi: 02.04.2021, <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-elephant-in-the-room-the-soviet-union-and-indias-nuclear-program-1967-1989>.

10- Nükleer silahsızlanma ve şiddetsizliğin, silahsızlanmanın acil eylemleri arasında yer alması şeklinde sıralanabilmektedir.

Hindistan ile SSCB, Delhi Deklarasyonu'nun yayımlanması ile uzun süredir devam eden dostluklarını tazelemişlerdir. İlişkileri daha üst seviyeye çıkarmak ve sonraki dönemlerde gerçekleştirilecek zirveler için bu deklarasyon önyak olmuştur. Delhi Deklarasyonu'nda vurgulanan diğer noktalar ise; başka devletlere karşı askeri ve politik alanda ittifak yaratmaya çalışmamak, iki ülke arasında yıllık zirve toplantıları gerçekleştirmek, bölgesel ve uluslararası sorunlarda bütünleşme sağlamak, daha çeşitli alanlarda daha derin iş birliği, nükleer enerji ve uzay alanında barışçıl kullanımda iş birliği, uluslararası terörizm, yasadışı uyuşturucu trafiği ve ayrımcılığa karşı iş birliğidir.⁵⁵ Böylelikle bu bildiri ile iki ülke arasındaki ilişkilerin ileriki dönemlerde hangi alanlarda ilerletileceğinin sinyalleri de verilmiş olmaktadır. Öyle ki SSCB ve Hindistan arasındaki yakın ilişkiler, SSCB'nin dağılışına kadar aynı hızda devam etmiştir.

Sonuç

Rus-Hint ilişkilerinin oldukça eskiye dayanan bir geçmişi bulunmaktadır. Hindistan'ın bağımsızlığından önce başlayan ve bağımsızlığını kazanması ile daha da hızlanan SSCB ile ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Hindistan, dâhil olduğu yeni düzene ayak uydurabilmek ve bağımsızlık sonrası kalkınmasını gerçekleştirebilmek için dış yardımlara ihtiyaç duymuştur. Bu süreçte SSCB tarafından hem ekonomik hem de teknik anlamda desteklenmiştir. Sonraki dönemlerde ise ilişkiler yalnızca ekonomik anlaşmalarla sınırlı kalmamıştır. Soğuk Savaş sürecinde ortaya çıkan bazı sorunlar, SSCB ile Hindistan'ı yan yana getirmiş ve çeşitli iş birliği anlaşmaları yapmalarına vesile olmuştur. Hindistan, özellikle sınır problemleri yaşadığı ülkeler ile meydana gelen çatışmalarda, çoğu zaman Sovyet desteği ile karşılaşmıştır. Çin ile yaşanan anlaşmazlıklar, Pakistan ile bölgesel problemler, Hindistan'ı o dönemde sıkıntıya sokan en önemli olaylardır. Ayrıca Çin-Pakistan, Pakistan-ABD yakınlaşması ise Hindistan ve SSCB'yi yakın ilişkiler kurmaya iten diğer faktörlerdir. İki ülke diğer bölgesel güçlere karşı birbirlerini yeri geldikçe bir dengeleme aracı olarak görmüş ve birlikte stratejik hamleler yapmaya çalışmışlardır. SSCB'nin bu anlamda Hindistan'a verdiği destek ise Rus-Hint dostluğunun temellerini atan ilk adımdır ve bu durum ilerleyen dönemlerde ikili ilişkilerin daha fazla gelişmesine neden olmuştur.

Aynı şekilde SSCB'nin uluslararası arenada desteğe ihtiyaç duyduğu anlarda Hint yönetiminin Rusların yanında olması, iki ülkenin ortak algıladıkları tehditlere karşı hareket edebilmelerinin önünü açmıştır. SSCB'nin dağılışına kadar iki ülke Soğuk Savaş döneminde birbirlerini destekleyen söylemlerle ilişkilerini her alana taşımaya gayret göstermiş ve diğer güçlere karşı stratejik bir iş birliği yolunda ilerlemişlerdir.

Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı (Zorunlu)

Tek yazarlı makaledir. Katkı payı %100 yazara aittir. Çıkar çatışması yoktur.

⁵⁵ Jayapalan, *Foreign Policy of India*, 192.

KAYNAKÇA

- Akbaruiddin, Syed. "Autonomy and Dependence in India's Relations With The Soviet Union Since The Treaty of 1971." Master's Thesis, Australian National University, 1984.
- "Bağlantısızlar Hareketi Nedir?." Erişim tarihi: 02.04.2021, <https://www.analizportal.com/baglantisizlar-hareketi-the-non-aligned-movement-nedir>
- Bakaya, Priyanka ve Bhatti, Sumeet. *Kashmir Conflict: A Study of What Led to the Insurgency in Kashmir Valley & Proposed Future Solutions*. Erişim tarihi: 03.04.2021, <https://web.stanford.edu/class/e297a/Kashmir%20Conflict%20%20A%20Study%20of%20What%20Led%20to%20the%20Insurgency%20in%20Kashmir%20Valley.pdf>
- Conley, Jerome M. "Indo-Russian Military and Nuclear Cooperation: Implications For U.S. Security Interests." Master's Thesis, California Naval Postgraduate School, USA, 1999.
- Çevik, Salim. *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*. Ankara: SETA Yayınları, Mayıs 2013, Erişim tarihi: 03.04.2021, http://file.setav.org/Files/Pdf/20130521114911_pakistan-web.pdf
- Foshko, Katherine. "Re-energising the India-Russia Relationship." *India: Gateway House Research* 3 (2011).
- Ganguly, Sumit ve Pardesi, Manjeet S. "Explaining Sixty Years of India's Foreign Policy." *India Review* 8/1 (January–March 2009): 4-19.
- Han, Ahmet K. "Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süpergüç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme." *Ortadoğu Etütleri* 2/2 (Ocak 2011): 57-95.
- "India's Foreign Policy: An Historical Perspective." 45, Erişim tarihi: 02.04.2021, https://shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/95278/8/08_chapter%20.pdf
- "International Reactions to Indian Attack on Goa. – Soviet Veto of Western Cease-fire Resolution in security Council." 1, Erişim tarihi: 08.04.2021, <https://web.stanford.edu/group/tomzgroup/pmwiki/uploads/1074-1962-03-KS-b-RCW.pdf>
- Jayapalan, N. *Foreign Policy of India*. India: Atlantic Publishers & Dist. 2001.
- Kumar, Anil. "India's Foreign Policy." Calicut Üniversitesi, 2011, Erişim tarihi: 03.04.2021, <http://www.universityofcalicut.info/cuonline/exnotif/ex5437.pdf>
- Mastny, Vojtech. "The Soviet Union's Partnership with India." *Journal of Cold War Studies* 12/3 (2010): 50-90.
- Mendes, Leandro de Souza. "Future of the Indo-Russian Strategic Partnership." Master's Thesis, Macquarie University, 2015.

- Özkaleli, F. Murat. "Küresel Sosyete Ülkeleri ve Ötekileştirilmiş Avamlar: İnşa Edilmiş Egemenlik Kavramı Üzerine 3. Dünya'cılığın Bir Eleştirisi." *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 41 (Ekim 2009): 9-26.
- Özyaşar, Erhan. "Bandung Konferansı (Bağlantısızlar Bloğu)'nın, ABD-Sovyet Rusya'nın Bölge Politikalarına Etkisi." Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- "Part 1 The Cold War Era (1945–89), The Indian Intervention in Goa-1961." Erişim tarihi: 08.04.2021, <https://pdfs.semanticscholar.org/12a0/8087cc317c8ca54d72c843a8406ca2b67c42.pdf>
- Parveen, Arifa. "Russia as a Factor in India's Nuclear Strategy: A Strategic Analysis." *International Journal of Advanced Research* 2/6 (2014): 569-573.
- Sarıalioğlu, İrşat. "Hindistan-Çin İlişkilerinde Tibet Sorunu." Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007.
- Senterla, Mary. "Indo-Soviet Relations 1971-1980: A Study Of The Impact Of The Treaty Of Peace Friendship and Cooperation On Bilateral Relations." Doktora Tezi, Mahatma Gandhi University, 1991.
- "Story of Goa's Freedom, A Forgotten Fight Of Independence.", Erişim tarihi: 03.04.2021, <https://www.indiatoday.in/education-today/gk-current-affairs/story/goas-freedom-1025211-2017-07-19>
- Szalontai, Balazs. "The Elephant in the Room: The Soviet Union and India's Nuclear Program, 1967-1989." NPIHP Working Paper, November 2011, Erişim tarihi: 02.04.2021, <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-elephant-the-room-the-soviet-union-and-indias-nuclear-program-1967-1989>
- Wani, Hilal Ahmad ve Suwirta, Andi. "Understanding Kashmir Conflict: Looking for its Resolution." *Susurgalur: Jurnal Kajian Sejarah & Pendidikan Sejarah* 1/2 (2013): 179-192.

